

ROGER BASTIDA

La mirada
de la
sargantana

Columna

ROGER BASTIDA
LA MIRADA
DE LA
SARGANTANA

COL·LECCIÓ CLÀSSICA
PRIMERA EDICIÓ: AGOST DEL 2017
© ROGER BASTIDA, 2017
© COLUMNA EDICIONS, LLIBRES I COMUNICACIÓ, S.A.U.
AV. DIAGONAL, 662-664 - 08034 BARCELONA
ISBN: 978-84-664-2285-7
DIPÒSIT LEGAL: B. 15.170-2017
FOTOCOMPOSICIÓ: VÍCTOR IGUAL, S.L.
CARRER ARAGÓ, 390 - 08013 BARCELONA
IMPRÈS A: CPI (BARCELONA)

www.columnaedicions.cat

Queda rigorosament prohibida sense autorització escrita de l'editor qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra, que serà sotmesa a les sancions establertes per la llei. Podeu adreçar-vos a Cedro (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 91 702 19 70 / 93 272 04 47). Tots els drets reservats.

I

Va arromangar-se la faldilla; duia un parell de botins de cordons que va començar a deslligar-se tot seguit. Els va apartar d'un cop i el del peu esquerre va caure de costat, fent soroll de roba rebregada. Va treure el botó del seu trau i va deixar relliscar la faldilla cintura avall. Era d'una llaneta pesant, de trama d'espiga de color bru. Va posar la mà al botó del coll de la brusa; el primer, més gran, era de nacre, i els següents, d'os. Els punys, de blonda barata. Potser havia arribat una mica espantada; no espantada, més aviat nerviosa. «No passa res. Ho fas perquè vols. I no se n'ha d'assabentar ningú. I si se n'assabenten, doncs millor», es deia. Tota sola s'havia anat calmant. Duia la cotilla més dura que tenia; aquella era la bona, la de mudar. Quedar despullada al davant d'un home la feia sentir petita, fins i tot una mica indefensa. Indefensa però mai avergonyida: tenia un cos ferm, ben fet, de pell blanca i elàstica. Aquella vegada, però, era diferent: no se sentia ni petita ni indefensa, per més que l'home que l'esperava a l'altra banda de la porta del to-

cador estigués vestit. Va començar a obrir els gafets de la cotilla. Havia d'anar aguantant la respiració cada vegada que en separava un. El seu tors mostrava les marques verticals de les barnilles de la faixa. Aquell matí no s'havia posat enagos perquè els de cada dia estaven massa gastats i li feia vergonya que ell els pogués veure, i els dels diumenges eren nous i els estava ajustant una veïna que treballava en un taller de passamaneria. Va abaixar-se els pantalonets, tot agafant-se a la taula auxiliar per no perdre l'equilibri. Va desfer el llacet de les lligacames; eren antigues, del casament de la seva àvia paterna, i duïen una frase brodada. «Cor sense amor», a la dreta. «Jardí sense flors», a l'esquerra. Va empènyer, amb els peus, les mitges cap als turmells. El terra era gelat i va tenir por de refredar-se. Va encreuar els braços sobre els pits, com tapant-se d'un espectador inexistent. Va notar la medalleta clavant-se-li a l'estèrnium. Era de plata i lluïa un perfil de la Mare de Déu de Montserrat gravat. «Rosa d'Abril», hi deïa a la cara visible. Va plegar la faldilla i la va deixar al damunt d'un tamboret de vímet que hi havia a la vora. Era un dia gris, força ennuvolat. Tota la seva roba interior va quedar escampada per terra. Va estremir-se i se li van eriçar els pèls dels braços, que tapaven els pits encara amb més força. Van començar a petar-li les dents i va sacsejar les espatlles per tal d'aturar l'estremiment. «Me trec la cadena?», va preguntar en veu alta. En Ramon no va respondre-li; estava movent el canapè de lloc. Va començar a desfer-se la trossa i va anar deixant totes les agulles al damunt de la camisa que havia plegat sobre el tamboret. Va posar les mans a la tanca de la cadeneta. «Cadena? Sí, la cadena també. O no, deixa-te-la posada, Júlia. Però no la pintaré», va respondre ell. Va deixar la medalleta al damunt de la brusa,

entortolligada amb el cordó d'argent. «Morena de la serra».

Un cop acabada la sessió es va vestir i es van acomiadar fins a la propera. La Júlia es va posar l'abric mentre sortia per la porta. Va començar a baixar pel passeig de Gràcia amb tranquil·litat, caminant a poc a poc. Satisfeta. En realitat, no tenia cap raó per estar satisfeta, no havia fet res, cap esforç. Havia posat una estona, tot i que tampoc gaire; en un parell de sucades a la paleta i en poques passades per la tela, van enllestir. Però estava contenta. Va agafar el portamonedes amb força i va aixecar el cap per mirar les façanes de la banda del Llobregat. «En aquestes cases els deu tocar molt el sol, amb aquests finestrals». No havia vist la casa d'en Ramon, només el vestíbul i l'estudi. El vestíbul va semblar-li espectacular, tot i que no va dir res; es va limitar a entreobrir la boca en veure'n el sostre a través del vidre del portal.

Hi havia poca gent al passeig. Una mainadera empenyia un cotxet i duia de la mà una nena vestida de farbalans. Un senyor tornava del seu despatx de la rambla de Catalunya amb el diari sota el braç. La Júlia es va veure, de reüll, reflectida en un dels aparadors del carrer. Va tornar enrere i s'hi va aturar. Portava el recollit tort, decantat cap a la dreta, i uns quants flocs de cabell li queien clatell avall; els va agafar i els va amagar dins de la trossa, mirant de pinçar-los amb una de les agulles: «Encara semblaràs una donota». Va esbufegar. No era capaç de redreçar el manyoc de cabells. Va parar de cop, no volia estar tocant-se el cap al mig d'aquell carrer. Va observar l'interior de l'aparador. Era una camiseria; al fons s'hi amuntegaven cilindres i més cilindres de cotó egipci, de seda i de pi-

qué. Les joieries, les sastreries i les cases de moda properes a l'ajuntament havien començat a traslladar-se al passeig de Gràcia i a la rambla de Catalunya; exactament igual que tota la munió de senyors que en pocs anys s'havia mudat a l'Eixample amb els seus mobles de laca, les otomanes de vellut, les dutxes verticals i les minyones i els xofers. Uns quants metres més enllà, també mirant l'aparador de la camiseria, hi havia una dona. La senyora duia un barret amb plomes i un vel que li queia per damunt de la cara; no obstant el tul i la llum grisa d'aquella tarda, se li distingien unes arrugues fines que li creuaven les galtes. La Júlia es va mirar al vidre. Ella no duia barret, ni plomes. El seu reflex era el d'una noia de divuit anys, de cabells d'un castany quasi negre, d'ulls foscos i grans. I amb un recollit que més aviat semblava el d'una d'aquelles fades dels cartells de perfums de les botigues del carrer de Ferran que el d'una jove venedora de loteria. Les galtes llises, plenes, rosades. Un cruixit del cel la va fer desencantar-se. Començaven a caure les primeres gotes i encara li quedava un bon tros fins a casa. Una minyona tornava de la bugaderia, a corre-cuita, carregada amb un cove de tovalloles. Un home que s'entretenia a obrir el paraigua es va aturar un moment per mirar la Júlia, encara que ella ni se'n va adonar. Quan era petita, el seu pare i ella sortien a agafar caragols després de la pluja; anaven a Montjuïc i a la mare no li agradava gens que caminessin fins tan lluny per anar a ficar els peus als tolls de fang. Es va passar la llengua pels llavis, sempre els tenia vermells i tibants, i va accelerar el pas. Va arrencar a ploure i es va arrambar a les façanes per passar sota els balcons. Es va aixecar una mica la faldilla, perquè els baixos se li havien començat a amarrar d'aigua tèrbola. Va agafar aire fortament pel nas i va somriure de nou. «Tornarà. Sé que

tornarà. Me vindrà a buscar amb aquella mitja rialleta seva», es va dir mentre corria cap a la plaça de Catalunya. Es va aturar al davant d'un home que també volia passar per sota dels balcons. L'extrem de la faldilla mullada li va tocar el bessó, i li va regalimar per la mitja; es va angustiar i va serrar les dents esperant que l'home es decidís a prosseguir la seva marxa.

Havia de tornar a casa perquè encara li quedava molta feina per fer. De cop va mig relliscar i es va haver d'agafar a la columna d'un brancal. Va riure sola i es va passar la mà pel front per eixugar-se les gotes. «On eres?». Es trauria l'abric moll i el penjaria a la cadira, al costat del braser. «Hem anat a passeig amb la Teresa». Es deslligaria els botins per segona vegada en aquella tarda i els acostaria al fogó per eixugar-los. «Amb aquest temps? Què vols, refredar-te? I quina Teresa, la de l'adroguer?». Agafaria el cistell amb els mitjons foradats. «Sí, amb la de l'adroguer. Quina Teresa vol que sigui, mare? Passi'm la caixa de costura, faci el favor». Començaria a sargir amb fil negre; la mare foradava un parell de mitjons, dels llargs, cada setmana. «Com si no tinguessis prou feina amb tot lo que s'ha de fer a casa, Júlia. I ara a sargir a corre-cuita. Vés més a poc a poc o quedarà tot frunzit». La seva mare estaria rentant una olla i ho diria sense ni mirar-se-la. «Ho sento, mare. No tornarà a passar». Les seves tres germanes la mirarien des de l'altra banda de la taula, tot rasant la pell de les pastanagues i pelant patates per fer una sopa. «I aquests cabells? Tu t'has vist?». I la Júlia callaria, faria veure que es concentrava per sargir, i s'aguantaria les ganes d'esclafir a riure. Les galtes, enceses.

II

Va passar el palmell per la superfície llisa i càlida de la taula. Una atapeïda filera de Casas i Gatell i de Carbó i Ferrer en blanc i negre l'observaven amb atenció des de l'extrem de l'aparador. En Ramon els va donar un cop d'ull, tots col·locats en marcs rectangulars i ovalats, reflectint als seus vidres la poca claror que feia el llum portat de Cuba pel seu pare, que era l'únic objecte que va dur a Barcelona des de les Antilles. A la dreta, les seves pipes. La de la cassoleta de vori en forma de cap de noia, la de fusta negra i brillant d'inspiració índia, l'envernissada de color de palissandre. No les utilitzava mai; les pipes en què fumava eren senzilles, discretes, poc fines. Solia embotir un cigar, de forma vertical, dins la cassoleta i rara vegada l'omplia de picadura. Sobre l'aparador, el retrat de la seva mare vestida de negre. Esguardant-lo a ell, aguantant-li la mirada. Començava a fer-se fosc i amb prou feines es veien els plàtans del passeig. Ja no plovia i les minyones començaven a parar la taula. Murmuris i dringar de copes. La que feia més temps que era amb la família s'encarregava de

vigilar la feina de les noies noves: «Fes el favor de posar-ho bé, nena. No, deixa les tovalles. Agafa-ho amb les dues mans, que si ho trenques, jo no et defensaré. I porta els plats del pa. Has tret els coberts equivocats; has de mirar la caixa. Si no t'hi fixes més, duraràs dos dies en aquesta casa». Una de les noies va creuar la sala en direcció al menjador duent una safata amb els platets d'argent per al pa. Fregadissa de davantals emmidonats.

Havia conegut la Júlia a la seva paradeta de loteries. Era una parada modesta, amb una cadira plegable i els bitllets penjats amb agulles d'estendre la roba, però tothom li comprava loteria perquè estava situada en un dels llocs més transitats de tota la plaça de Catalunya, just al davant de la Maison Dorée. També venia, quan n'hi portaven del Maresme o de Sarrià, poms de flors per guarnir les solapes dels homes o els barrets de les dones. De vegades es posava a vendre al davant del Cafè Continental i d'altres, menys, col·locava la parada a la cantonada del carrer de Pelai. Tots els senyors que anaven a dinar a la Maison Dorée s'enduien un parell o tres de bitllets de la Júlia. I era tal la frescor amb què sabia posar-se el xal per damunt de les espatlles, estirar-se les mitges o vendre poms de violetes a les senyores, que no hi havia home, jove o vell, que es resistís a apropar-se a la venedora per dir-li el bon dia o per convidar-la a un cafè amb melindros del Continental, sempre sota la mirada de la seva mare, que sovint passava moltes hores, amb ella, a la parada.

La Maison Dorée, inaugurada feia pocs anys, era un dels restaurants més luxosos de Barcelona. A l'hivern, barrets de copa, capells de feltre amb plomes de faisà i lligadures amb pell de guineu; a l'estiu, canotiers, pameles

d'ala ampla amb vels de reixeta i barrets amb plomes d'estruç. Tota l'alta societat barcelonina es trobava a la Maison Dorée per dinar o sopar, encara que les famílies que la freqüentaven solien tenir xefs vinguts de França o Itàlia. Entremesos Riché, ous Orloff, canelons amb tòfona, llagosta *à la parisienne*, filet de bou Montreuil, consommé amb xerès, ous *pochés* Grand Duc i espinacs a la catalana; mató amb mel, macedònia amb kirsch, pastís Maison, crema cremada, neules amb gelat de vainilla i turbant gelat Maison Dorée; Marfil Alella, Torres, Castell del Remei, Codorníu, Chartreuse Tarragona, Calisay d'Arenys i Anís del Mono.

Tot i que feia temps que se la mirava i fins i tot en alguna ocasió li havia comprat loteria, mai li havia dit res. El matí que hi va parlar per primer cop no es va treure el barret com feien els vells senyors de l'Eixample que s'atansaven a la parada per mirar de prop la venedora d'ulls foscos. S'hi va acostar amb una mitja rialleta, fumant un cigar clavat a la pipa. Semblava un home senzill, afable. Als seus trenta-nou anys acabats de fer, tot i la fama que el precedia, no havia perdut la bonhomia. Havia deixat de ser el jove pintor que se'n va anar a París per aprendre al taller del cèlebre Carolus-Duran, retratista de l'alta societat francesa. Feia temps que no compartia local a Montmartre, on pintava vistes grisenques del Moulin de la Galette. Tampoc era el Ramon de les exposicions a Els Quatre Gats, amb les seves funcions de putxinellis i les rondes de cervesa calenta. Només era en Casas. O Ramon Casas i Carbó, com figurava a les medalles guanyades a les diverses exposicions on havia concursat. L'home del cavallet. Havia tocat l'èxit amb la punta dels

dots. Ell i els integrants del seu grup havien revolucionat la vida artística de Barcelona. Els noms més cèlebres de les arts i les lletres desfilaven contínuament pel seu taller. Aquella ciutat vibrant va esdevenir, en poques dècades, la més resplendent de tot el sud d'Europa. Aquella Barcelona era moltes Barcelones, múltiples ciutats: en deien el París del Sud, pels seus luxosos cafès i les seves amples avingudes; o la Perla del Mediterrani, per l'activitat efervescent del seu port; també en deien la Ciutat de les Bombes o la Rosa de Foc, pels atemptats i per la força del moviment anarquista. El ritme de la ciutat havia canviat; Barcelona s'havia agilitzat com quan les bombolles del xampany amb què brindaven els fabricants de teixits intentaven sortir cap a la superfície, esclatant en petites gotes en arribar a la vora de la copa. Festes de carnaval al Líric, vetllades al Liceu, estrenes al Principal; Wagner, Pedrell, Verdi, Granados, Millet i Albéniz; la Rambla, les floristes, les passejades; tortells de diumenge, misses a Betlem i a la Mercè, la benedicció del ram; el Paral·lel, les coristes, els tramvies; el fum del Poble-sec, el sutge de les fàbriques de Sants i les mules descarregant a les bòbiles de l'Hospitalet; paviments hidràulics, mosaics, vitralls pintats.

I aleshores van aparèixer les senyores. Totes volien que Ramon Casas les retratés. Les pintures que el jove Ramon havia fet de les seves germanes, Montserrat i Elisa, van causar furor a partir de les exposicions a la Sala Parés. I després de les senyores, els seus marits. Els encàrrecs creixien dia rere dia. Tothom que gaudia d'un cert nom a Barcelona havia de passar per l'estudi d'en Casas. Polítics i banquers, metges i editors, poetes i actors, nobles i industrials. Les parets dels salons més distingits de la ciutat exhibien les noies d'en Casas: ufanes, duent mantons i flors als

cabells. Quan va conèixer la Júlia era en Casas. L'home del cavallet. De la glòria a la monotonia. En Ramon era el pintor més sol·licitat de tot el país. Fins i tot va viatjar a Madrid per pintar el jove Alfons XIII en un retrat eqüestre que va ser considerat massa modern per la vella aristocràcia de la cort. Les vistes agrisades de París el van llançar a la fama i els cartells de xampanyes i licors el van fer arribar a tots els racons de Catalunya. Se sentia segur d'ell mateix; tenia molts projectes i quasi cap competidor.

Tot i això començaven a sentir-se noms nous. Feia uns quants anys que la Sala Parés havia acollit una exposició sense precedents des de les del mateix Ramon: Anglada Camarasa havia sacsejat Barcelona amb les seves siluetes esvaïdes. Joaquim Mir va irrompre a la ciutat amb tota una col·lecció de blaus de Mallorca, Isidre Nonell hi va aportar els safrans dels camps de Sant Martí i Marià Pidelasserra va sorprendre amb els maragdes del Bois de Vincennes. Pablo Picasso, que durant anys havia estat copiant els carbonets d'en Ramon, triomfava a París; els diaris espanyols s'omplien, de tant en tant, amb les notícies que arribaven des de França sobre aquell noi que tantes hores s'havia passat a Els Quatre Gats. Seguidor avantatjat.

En tot cas, en Ramon no tenia enveges; no buscava brega ni problemes amb ningú. Fins i tot havia conversat animadament i compartit taula amb tots els joves pintors que freqüentaven la cerveseria de Pere Romeu. Ell també havia estat un jove pintor àvid d'experiències, de París, de reconeixement i de satisfaccions. Per més que se sentís parlar de nous artistes, els senyors seguien preferint els retrats i les pintures d'en Ramon; així com els propietaris de les grans marques seguien preferint els seus cartells.